



Biologische landbouw in Flevoland

Omvang en productstromen

Arjan Dekking¹ | Jan-Eelco Jansma¹ | Bas Janssens² & Bert Smit²

¹ Wageningen University & Research | ² Wageningen Economic Research



Biologische landbouw in Flevoland

Omvang en productstromen

Arjan Dekking¹, Jan-Eelco Jansma¹, Bas Janssens² en Bert Smit²

1 Wageningen University & Research

2 Wageningen Economic Research

Dit onderzoek is in opdracht van Flevo Campus (Almere) uitgevoerd door de Stichting Wageningen Research (WR), business unit Wageningen Plant Research en business unit Wageningen Economic Research

WR is een onderdeel van Wageningen University & Research, samenwerkingsverband tussen Wageningen University en de Stichting Wageningen Research.

Wageningen, januari 2020

Rapport WPR-822

Dekking, A., Jansma, J.E., Janssens, B., Smit, B., 2020. *Biologische landbouw in Flevoland; Omvang en productstromen*. Wageningen Research, Rapport WPR-822.

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/511396>

Bijdragen van de auteurs: Jan-Eelco Jansma was projectleider van dit onderzoeksrapport, Bas Janssens en Bert Smit leverden de data uit de diverse beschikbare bronnen aan. Arjan Dekking deed de interviews met de deskundigen uit de sector. Gezamenlijk deden ze de analyse en leverden tekst aan voor het rapport. Arjan Dekking deed de eindredactie.

We zijn dank verschuldigd aan Jacob Jager en Katja Logatcheva, beide medewerkers van Wageningen Economic Research. Zij leverden data aan en hebben veel publicaties geschreven waarvan wij dankbaar gebruik hebben gemaakt. Daarnaast zijn we dank verschuldigd aan alle respondenten die hebben meegewerkt aan dit onderzoek.

© 2020 Wageningen, Stichting Wageningen Research, Wageningen Plant Research, Business unit Open Teelten, Postbus 430, 8200 AK Lelystad; T 0320 29 11 11; www.wur.nl/plant-research

KvK: 09098104 te Arnhem
VAT NL no. 8113.83.696.B07

Stichting Wageningen Research. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting Wageningen Research.

Stichting Wageningen Research is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

Rapport WPR-822

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	7
1	Inleiding	9
	1.1 Achtergrond	9
	1.2 Probleem- en doelstelling	9
	1.3 Aanpak	10
2	Biologische productstromen en biologisch voedselmandje in Nederland	11
	2.1 Biologische productstromen	11
	2.2 Biologisch voedselmandje	12
3	De biologische productie in Flevoland	17
	3.1 Biologische agrarische productie	17
	3.2 Flevoland vergeleken met Nederland	17
	3.3 De financiële waarde van het in Flevoland geteelde biologische product	20
4	Productstromen en afzetmarkten van Flevolandse biologische producten	23
	4.1 De resultaten van de interviews	23
	4.2 Bevindingen per gewas	23
5	Sociaal-economische situatie van de biologische landbouw in Flevoland	27
	5.1 Inkomen en Solvabiliteit	27
	5.2 Leeftijd en bedrijfsopvolging	28
	5.3 Grond in omschakeling	28
6	Perspectief voor de biologische landbouw in Flevoland	31
	Literatuur	33
	Bijlage 1 Definities van de gebruikte typering	35
	Bijlage 2 Nationale biologische plantaardige productie, geschat op basis van arealen en oogstramingen CBS	37
	Bijlage 3 Kengetallen biologische landbouw Flevoland en overig Nederland	39

Woord vooraf

Flevoland is in Nederland koploper als het gaat om biologische landbouw. Flevo Campus vraagt zich af voor welke markten de biologische ondernemers in Flevoland nu produceren. In hoeverre draagt Flevoland nu bij aan het dagelijkse voedselmandje biologische producten in Nederland en daar buiten: waar gaan deze producten naar toe, waar worden ze verwerkt en wie consumeert ze uiteindelijk? Kortom, wat is de betekenis van de Flevolandse biologische landbouw?

Het is zinvol voor de biologische sector in Flevoland de uitstroom van producten eens op een rijtje te zetten. Dat geeft een beeld voor welke markt Flevoland nu produceert maar vooral kan het helpen bij het vaststellen van de betekenis en het perspectief van de biologische landbouw in de polder.

De centrale vraag die met dit rapport beantwoord wordt, is voor welke markten produceren de biologische ondernemers in Flevoland. In dit rapport schetsen we de omvang, de betekenis en het perspectief van de Flevolandse biologische landbouw. Dat doen we door de productstromen van de biologische landbouw in Flevoland in kaart te brengen en inzicht te bieden in het belang en het perspectief van deze sector en in relevante ontwikkelingen.

We zijn dank verschuldigd aan alle respondenten die hebben meegewerkt aan dit onderzoek.

Samenvatting

De Flevolandse biologische landbouw is uniek in Europa. Flevoland is koploper op het gebied van biologische landbouw in Nederland. 18,4% van het areaal biologische landbouwgrond in Nederland ligt in Flevoland. Op provinciale schaal wordt 15% van het landbouwareaal in Flevoland in beslag genomen door biologische landbouw. Dat is fors meer dan het landelijk gemiddelde van 3,4%. In Flevoland is bovendien ook nog veel grond in omschakeling. Het areaal biologische landbouw in Flevoland zal dus nog flink stijgen.

In Nederland wordt jaarlijks 41 miljard euro aan voedsel besteed, waarvan 3% aan biologisch voedsel. De supermarkt is veruit het belangrijkste verkoopkanaal. De verwachting is dat de bestedingen aan biologisch voedsel ook mondiaal de komende jaren nog flink zal stijgen. Van elke aan agrarische producten bestede consumenteneuro komt een deel bij de primaire producent, een deel bij de handel en een deel bij de retail terecht. Hoe deze zich tot elkaar verhouden is afhankelijk van het type product, de mate van verwerking en het afzetkanaal. In de korte keten gaat doorgaans een groter aandeel van de consumenteneuro naar de primaire producent.

In Flevoland vind je niet alleen het grootste areaal biologische landbouw; de bedrijven zijn er ook aanzienlijk groter. Flevoland is vooral groot in de akkerbouw en vollegronds tuinbouw. Van gewassen als spinazie, bloemkool, winterpeen en rode biet ligt meer de 60% van het areaal in Flevoland. De belangrijkste gewassen in Flevoland zijn samen goed voor een berekende opbrengst van 97 miljoen euro. Rekening houdend met de rest van het areaal en de margeverdeling is de consumentenwaarde aanzienlijk hoger.

Flevoland heeft een sterke positie wat betreft biologische landbouw. Goede grond, een concentratie van bedrijven, goede opbrengsten, opslagfaciliteiten en onderlinge samenwerking zijn hiervoor belangrijke factoren. Flevolandse producten zijn in het buitenland geliefd vanwege de kwaliteit, de betrouwbaarheid van levering, de snelheid van leveren en het feit dat Flevoland grote partijen uniform product kan leveren. Vooral producten als winterpeen, uien, pompoen, bloemkool en broccoli wordt het grootste deel geëxporteerd.

Tabel *Inschatting van het aandeel biologisch product dat in Nederland blijft*

Gewas	Productie in Flevoland (1.000 ton)	Aandeel dat in Nederland blijft (%)
Pootaardappelen	12,5	70
Consumptie aardappelen	34,5	50
Winterpeen	61	20
Uien	52	30
Pompoen	4,5	25
Bloemkool en broccoli	14	30
Sluitkool	4	50
Overige koolsoorten		50
Rode Bieten	16,5	35
Appels en peren		40
Melk en zuivel		90

Bron: Eigen berekeningen en inschattingen op basis van interviews.

De inkomens en vermogenspositie van de biologische bedrijven in Flevoland is gunstig. Het inkomen ligt ver boven het landelijk gemiddelde voor biologische en gangbare bedrijven; de solvabiliteit (percentage eigen vermogen van totaal vermogen) is lager dan gemiddeld in Nederland. Biologische bedrijven zijn zeer actief op de grondmarkt. Een aanzienlijk deel van de grondtransacties gebeurt door biologische bedrijven aldus één van de respondenten.

Een en ander leidt tot een groei van de sector in Flevoland die nog steeds sneller gaat dan de groei van de binnenlandse consumptie. Dit heeft tot gevolg dat de export naar verwachting zelfs nog belangrijker zal worden. De vraag is of het de komende jaren lastiger zal worden om meer product te exporteren en op buitenlandse markten te kunnen concurreren. Bijvoorbeeld door de Brexit en nationale eisen die elders aan de bioproductie gesteld worden, bijvoorbeeld dat die lokaal moet zijn (in bepaalde staten in Duitsland). Het verdient dus aanbeveling om daar aandacht aan te besteden. Daarbij is een aspect, dat er relatief weinig biologische verwerking in Flevoland is. Het zou de Flevolandse concurrentiepositie ten goede komen, als die verwerkingscapaciteit toe zou nemen, zodat de sector minder afhankelijk wordt van de export van versproduct.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Het areaal biologische landbouw in Nederland was in 2018 73.644 hectare (CBS, 2018). Dat is 3,4 procent van de totale oppervlakte landbouwgrond. Daarmee loopt Nederland flink achter op de overige 28 lidstaten van de Europese Unie; hier was in 2017 gemiddeld 7,0 procent van het areaal landbouwgrond bestemd voor biologische landbouw.

Als gekeken wordt naar de verdeling van de oppervlakte biologische landbouwgrond in Nederland dan valt Flevoland op. Flevoland is dé koploper biologische landbouw in Nederland met 13.564 ha of 18,4% van het areaal biologische landbouwgrond in Nederland. Op provinciale schaal wordt 15% van het landbouwareaal in de Flevopolder in beslag genomen door biologische landbouw! Dus ondanks het feit dat Nederland op het gebied van het aandeel biologische landbouw achter blijft in vergelijking met veel andere lidstaten van de Europese Unie kan het aandeel biologische landbouw in Flevoland goed meekomen met dat van de EU-koplopers!

Flevoland is vooral groot in de akkerbouw en vollegrondstuinbouw. Meer dan de helft van het areaal biologische akkerbouw was in 2017 in deze provincie te vinden, en iets minder dan de helft van het biologische areaal vollegronds tuinbouw. De vollegrondstuinbouw kent in Flevoland overigens wel een sterke groei (Vogelzang et al, 2016).

De sterke positie van de biologische landbouw in Flevoland heeft te maken met de goede uitgangssituatie. Klimaat, grondsoort, verkaveling, waterhuishouding, teelt, mechanisatie, opslag etc. zijn allemaal optimaal ontwikkeld. Bovendien is de biologische landbouw in de polder vanaf het begin sterk gestimuleerd. Na het droogleggen van de Zuidelijke IJsselmeerpolder in 1968 werd al snel door de Rijksdienst IJsselmeerpolders het biologische landbouwbedrijf Exploitatie NZ27 opgericht. De gemeente Lelystad stimuleerde de biologische landbouw al vroeg met de reservering van gronden aan de Bronsweg voor biologische landbouw en de oprichting van het Centrum voor Biologische Landbouw. De biologische landbouw in de polder is vanaf het begin ook sterk gegroeid dankzij een actief netwerk van biologische boeren (prominente pioniers) die onderling nauw gingen samenwerken op het gebied van afzet en kennis. Door hen werd afzetcoöperatie Nautius opgericht en vormden zij de BDEKO studieuclub.

Ook het onderwijs en onderzoek leverde een wezenlijke bijdrage. Sinds 1958 werd er in Dronten al HBO-landbouwonderwijs aangeboden. Vanaf de tachtiger jaren van de vorige eeuw vestigden veel onderzoeksfaciliteiten van Wageningen Universiteit zich in Flevoland. Het onderzoek naar de biologische landbouw werd allereerst uitgevoerd op de proefboerderij OBS (Ontwikkeling Bedrijfssystemen) in Nagele. Sinds 1992 is de Warmonderhof gevestigd in Dronten. De Warmonderhof is een erkend opleidingsinstituut voor de biologische en biologisch dynamische landbouw. Naast onderzoek werd er ook veel kennis ontwikkeld en gedeeld in de innovatienetwerken "het Innovatienetwerk Biologische Landbouw en BIOM. Op deze manier hebben de pioniers hun stempel gedrukt op de positie van de biologische landbouw in Flevoland.

1.2 Probleem- en doelstelling

De centrale vraag die in dit rapport beantwoord wordt, is voor welke markten produceren de biologische ondernemers in Flevoland? In hoeverre draagt Flevoland nu bij aan het dagelijkse voedselmandje biologische producten in Nederland en daar buiten: waar gaan deze producten naar toe, waar worden ze verwerkt en wie consumeert ze uiteindelijk? Kortom, wat is de fysieke stromen van de Flevolandse biologische productie? In dit rapport zetten we daarom de omvang, de betekenis en het perspectief van de Flevolandse biologische landbouw op een rijtje. Dat doen we door de productstromen van de biologische landbouw in Flevoland in kaart te brengen en inzicht te bieden in het belang en het perspectief van deze sector en in relevante ontwikkelingen. Dit inzicht kan leiden tot aanbevelingen over eventuele koerswijzigingen bij betrokken partijen.

De centrale vraag leidt tot de volgende deelvragen:

1. Wat is het overall beeld van biologische productstromen in Nederland? Hoe ziet het Nederlandse biologische voedselmandje eruit?
2. Hoe groot is de primaire productie (aantallen, sectoren, productie en afzet) in Flevoland?
3. Voor welke afzetmarkten zijn de Flevolandse producten bestemd (vers en industrie)? Welk aandeel (kg en euro) hebben de diverse sectoren in Flevoland?
4. Wat is de (financiële) betekenis van de productstroom uit Flevoland?
5. Wat is het perspectief voor de biologische landbouw in Flevoland (kansen en bedreigingen die voortkomen uit ontwikkelingen in de provincie en in de (inter)nationale markt)?

1.3 Aanpak

De in de vorige paragraaf genoemde deelvragen worden beantwoord via dataverzameling, data-analyse en interviews.

Dataverzameling en -analyse

Hiermee worden de eerste vier deelvragen in bovenstaand lijstje beantwoord. Op nationaal niveau wordt de biologische sector (van producent tot consument) gemonitord door verschillende organisaties en met verschillende doelen. SKAL heeft een lijst met bedrijven die biologische producten verwerken en/of verhandelen, CBS beschikt over data van aantallen bedrijven (Landbouwtelling) en soms ook over opbrengst gegevens, KWIN (WUR) geeft opbrengsten en saldi per gewas, de omzet is te achterhalen via Bionext en de consumentenbestedingen staat deels in de Monitor Duurzaam Voedsel (WUR). Bionext beschikt over omzetdata voor retail en de andere kanalen als speciaalzaken en boerderijwinkels. Deze organisatie heeft ook cijfers over export van biologische producten (mogelijk ook over import). Al deze bronnen zijn niet gekoppeld, laat staan dat de data gespecificeerd zijn naar provincie. Om de bovenstaande vragen te kunnen beantwoorden zijn deze data uit diverse bronnen verzameld, met elkaar gekoppeld en geanalyseerd. De analyse van de data zal blootleggen waar nog gaten zijn in onze kennis van de productstromen (en hoe deze data eventueel boven tafel zijn te krijgen).

In tegenstelling tot de gangbare gewasopbrengsten ontbreken voor biologische landbouw regio-specifieke opbrengstgegevens (ton per ha, productie) in de statistieken. Arealen van biologische geteelde gewassen (ha) zijn wel per regio beschikbaar. Om een inschatting te kunnen maken van de Flevolandse productie is per gewas de opbrengst per hectare op nationaal niveau berekend (kg per ha = nationale productie/areaal). Omdat gangbare hectare-opbrengsten in Flevoland in het algemeen hoger liggen dan in de rest van het land is aangenomen dat dit ook voor biologische opbrengsten geldt. Daarom zijn de gemiddelde landelijke biologische hectare-opbrengsten gecorrigeerd met eenzelfde factor als de verhouding van gemiddelde gangbare Flevolandse opbrengsten ten opzichte van de gemiddelde gangbare landelijke gewasopbrengst. De productie per gewas is berekend op basis van areaal (2018) * de gemiddelde Flevolandse hectare-opbrengst over 2015-2018.

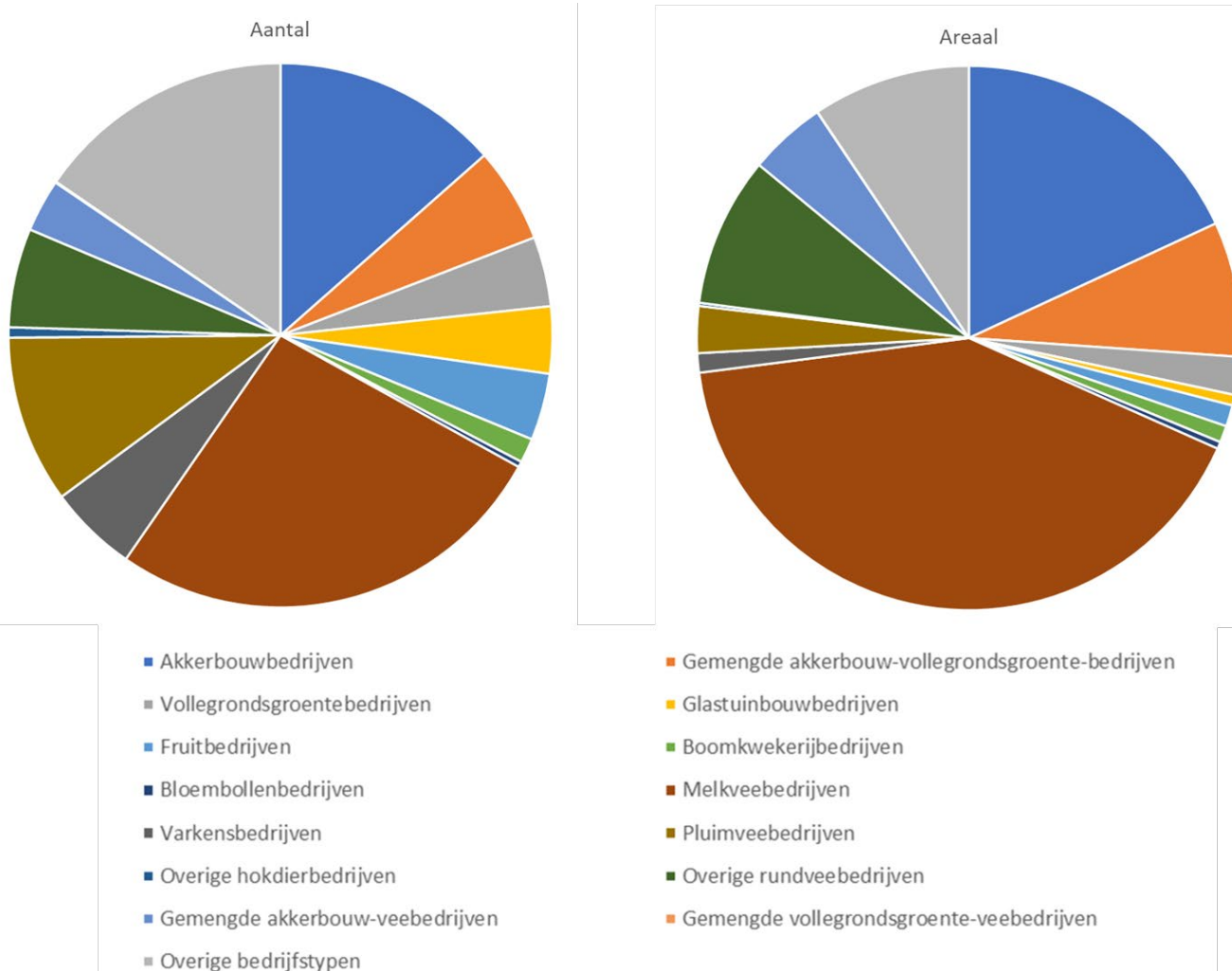
Interviews

Het tweede onderdeel van dit project vormen de interviews, met name gericht op beantwoording van vraag 5. De semi-gestructureerde interviews(9) zijn uitgevoerd met de belangrijkste spelers in de Flevolandse biologische keten (van primair producent tot en met verwerkers/handelshuizen en indien mogelijk met retail). Hiermee konden we de data-analyse versterken maar krijgen we ook een goed beeld van de betekenis van deze data en zicht op het perspectief van de biologische sector in Flevoland. In overleg met de opdrachtgever is een keuze gemaakt welke data bestanden geraadpleegd en welke partijen geïnterviewd zijn.

2 Biologische productstromen en biologisch voedselmandje in Nederland

2.1 Biologische productstromen

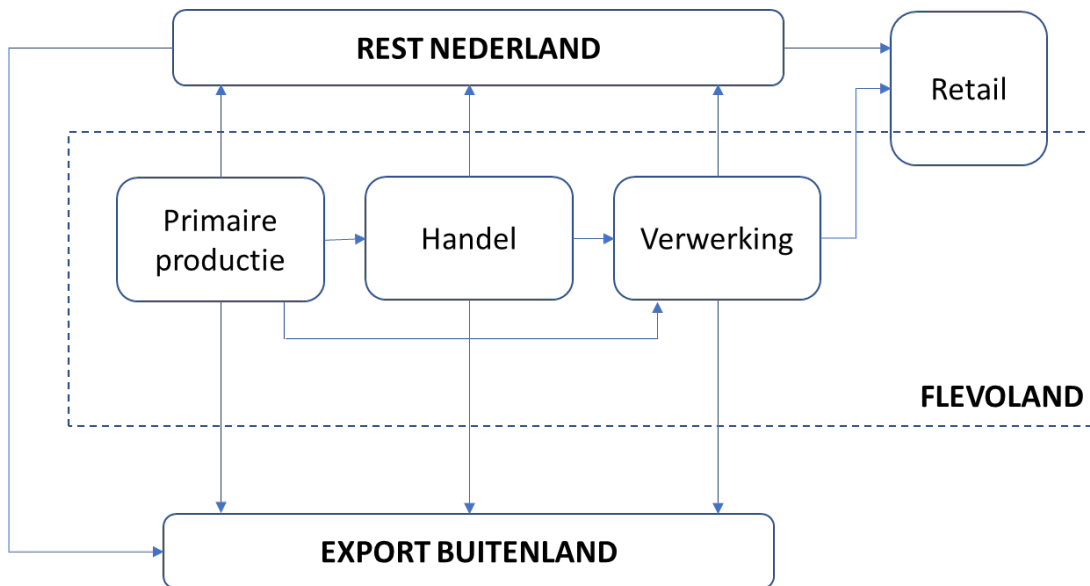
In 2018 waren er 1.786 biologische agrarische bedrijven in Nederland. Het totale areaal biologische landbouw bedroeg 73.644 ha. In figuur 2.1 is het aantal biologische bedrijven in Nederland en het areaal biologische landbouw in Nederland uitgesplitst naar bedrijfstype in beeld gebracht. Melkveebedrijven zijn zowel qua aantal bedrijven als qua areaal het sterkst vertegenwoordigd.



Figuur 2.1 Aantal biologische bedrijven en areaal (ha) in Nederland ingedeeld naar bedrijfstype. Bron: Landbouwtelling CBS, 2018

In figuur 2.2 is vereenvoudigd weergegeven hoe de productstromen lopen. Vanaf het land komt het biologisch product via de handel en verwerking uiteindelijk in het retailkanaal terecht. Op alle plekken in deze vaak complexe keten kan besloten worden tot een uiteindelijke bestemming in Nederland of het buitenland. Ook na bewerking in het buitenland kunnen de producten alsnog in het Nederlandse winkelschap terecht komen.

Bijlage 2 geeft een overzicht van de Nederlandse biologische productie van de omvangrijkste gewassen over de periode 2015-2018. De tabel illustreert bijvoorbeeld dat in 2018 in Nederland 46.232 ton consumptieaardappelen is geteeld maar dat de productie van jaar tot jaar fluctueert. De totale productie aan biologische granen bedroeg in 2018 ca 13.750 ton waarvan ruim 5.000 ton tarwe (36% van de totale graanproductie; winter- plus zomergraan). Het volume biologisch graan is diverser dan het gangbare aanbod dat overwegend uit tarwe bestaat.



Figuur 2.2 Stroomschema van het biologische productieproces. Bron: Eigen inventarisatie.

2.2 Biologisch voedselmandje

In Nederland werd in 2017 ruim 41 miljard euro aan voedsel besteed waarvan 1.246 miljoen euro aan biologisch voedsel (Logatcheva, 2017). Tabel 2 toont dat consumenten gemiddeld 3% aan biologische voeding uitgeven. Dit betreft zowel binnenlandse als geïmporteerde producten. Qua volume kan dit percentage mogelijk een fractie lager liggen omdat biologische producten doorgaans wat duurder zijn, maar dit prijsverschil wordt kleiner (Bionext, 2018). Het gaat om de in Nederland geconsumeerde producten in de belangrijkste afzetkanalen voor duurzaam voedsel: supermarkten, foodservice en speciaalzaken voor duurzaam voedsel. In de gegevens ontbreken huisverkopen en de verkoop via ambulante handel maar dat geldt voor zowel de biologische als andere duurzame en reguliere producten. Specifieke informatie over de bestedingen aan biologisch voedsel in Flevoland is onbekend.

Tabel 2 Bestedingen aan voedsel in de gemeten verkoopkanalen in mln. euro

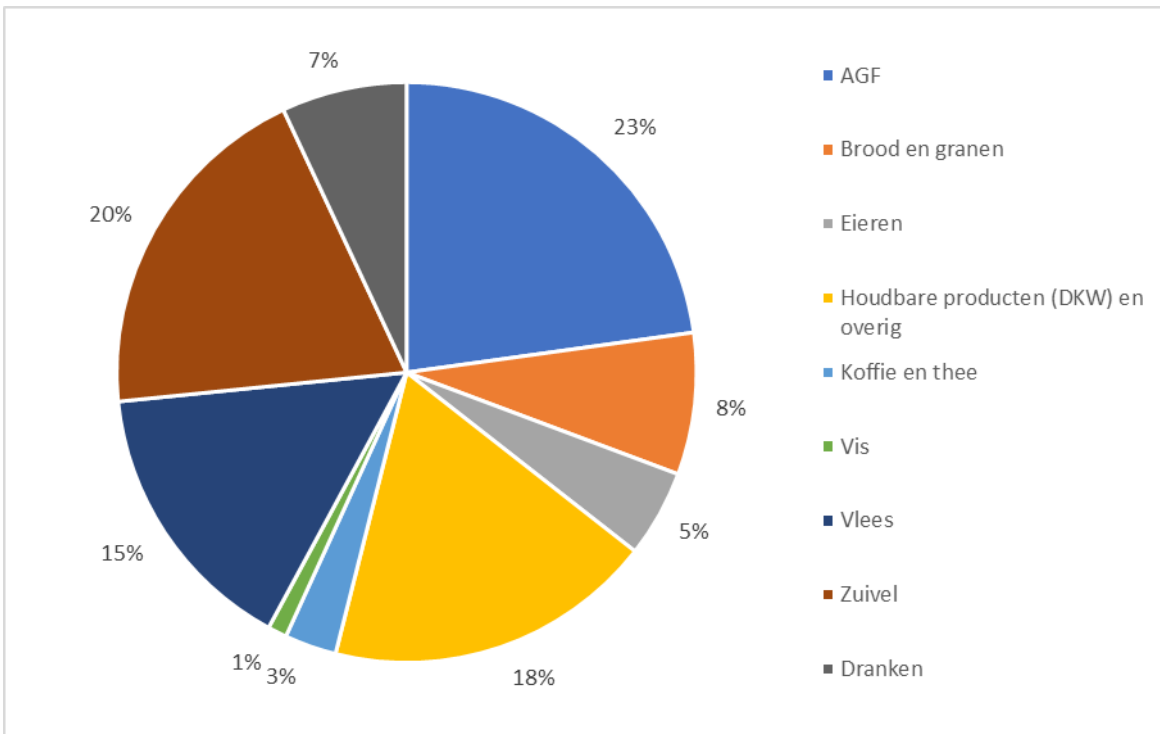
	2015	2016	2017	2017 tov 2016
Totale voedselbestedingen	37.769	39.572	41.248	+4%
Biologisch	1089	1.183	1.246	+5%
aandeel biologisch	2.88%	2.99%	3.02%	

^{a)} Betreft: supermarkten, food service en speciaalzaken voor duurzaam voedsel ambulante handel. Bron: Bionext 2018

Uit de tabel blijkt dat het aandeel biologisch groeit. De bestedingen aan biologische producten zijn iets sterker toegenomen dan de totale voedselbestedingen. Ook neemt het aandeel aan biologische bestedingen jaarlijks toe. Veruit het grootste deel van de omzet werd gerealiseerd via het supermarktkanaal (Bionext, 2018).

Bestedingen aan biologisch voedsel in de supermarkten

Figuur 2.3 laat zien aan welke productcategorieën consumenten hun bestedingen aan biologisch voedsel in supermarkten uitgegeven. De supermarktbestedingen aan biologisch voedsel in 2017 was AGF (Aardappelen, Groente en Fruit) de grootste, gevolgd door zuivel en houdbare producten (Droge Kruideniers Waren (DKW)) en overige.



Figuur 2.3 Verdeling van bestedingen aan biologisch voedsel in supermarkten (2017). (Bron: Logatcheva, 2017).

In vrijwel alle landen groeit de biologische omzet. De verwachting is dat het biologische marktaandeel in diverse Europese landen in 2025 zal zijn verdubbeld (Bionext, 2018).

Citaat uit Bionext trendrapport 2018:

Biologische voeding wordt voornamelijk via supermarkten (5.622 winkels), biologische speciaalzaken (413 winkels), andere speciaalzaken zoals slager, bakker, groenteboer, slijterij (11.500 winkels), ambulante handel, directe verkoop bij de boer en online omgezet.

Supermarkten zijn het belangrijkste verkoopkanaal voor biologische producten. Zij leveren een basisassortiment van - afhankelijk van de formule - 50 tot 1.000 producten. Een biologische speciaalzaak of biologische supermarkt biedt 5.000 tot 9.000 biologische producten aan.

De afgelopen jaren is het prijsverschil tussen gangbare en biologische producten steeds kleiner geworden, met name onder druk van de ontwikkelingen in het supermarktkanaal. In veel gevallen zijn door de prijsverlaging biologische producten goedkoper geworden dan A-merken in de supermarkt.

In tabel 3 is de ontwikkeling van de omzet van biologische producten in de verschillende retailkanalen weergegeven. Ruim 50% van de omzet van biologische producten vindt plaats in de supermarkt. De totale omzet van biologische producten steeg in 2018 met 8,4% naar ruim 1,6 miljard euro. Het marktaandeel in de retailkanalen samen is 4,7% (4,5% in 2017); in foodservice is het marktaandeel 1,7% (1,6% in 2017). Deze stijging wordt voornamelijk gerealiseerd in supermarkten. De speciaalzaken zien de omzet licht dalen.

Tabel 3 Ontwikkeling biologische omzet in per retailkanaal

Kanaal	Omzet totaal biologisch (mln euro)		Verandering in 2018 t.o.v. 2017 (%)
	in: 2017	2018	
Supermarkt	779	843	8,2
Speciaalzaak	325	322	-0,9
Foodservice	305	351	15,0
Overig	102	123	20,6
Totaal	1.511	1.639	8,4

Bron: Bionext, 2018.

In tabel 4 is de omzet in de supermarkt uitgesplitst naar verschillende productgroepen. Hierin zien we dat de totale omzet van biologische producten in 2018 843 miljoen euro bedroeg, een stijging van 8,2% ten opzichte van 2017. Belangrijke productgroepen qua omzet zijn houdbaar, AGF, zuivel en vlees en vleesvervangers. Het totale marktaandeel van biologische producten in de supermarkt is 3,4%. Vooral het aandeel biologisch bij eieren is hoog (16%).

Tabel 4 Biologische omzet in supermarkten in 2017 en 2018 en marktaandeel in de totale omzet, naar productcategorie

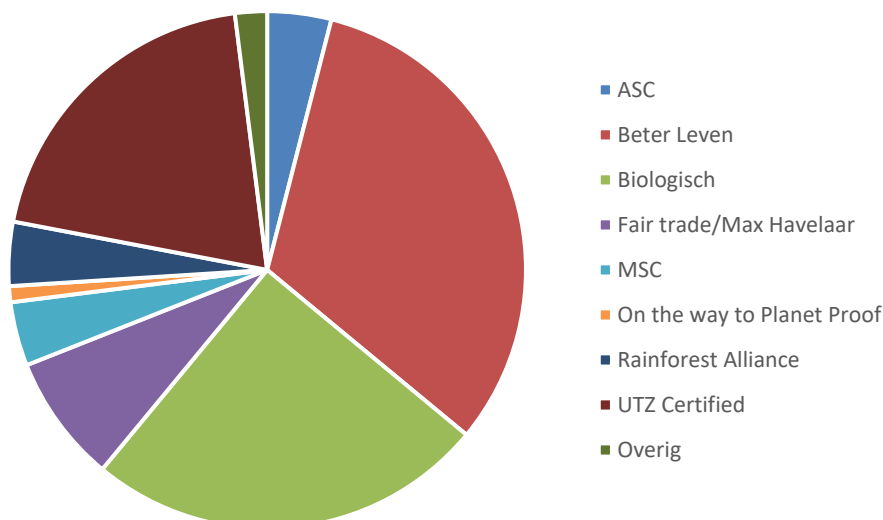
Productcategorie	Biologische omzet (mln euro) in:		Index (%)	Totale omzet in 2018 (mln euro) ^{a)}	Marktaandeel (%) ^{b)}
	2017	2018			
AGF	155	173	12	3.885	4,4
Brood & banket	26	19	-27	1.796	1,1
Eieren	43	50	16	314	16,0
Vis	7	8	14	602	1,4
Vlees en vleesvervangers	129	141	9	3.874	3,6
Zuivel	153	166	8	3.670	4,5
Houdbaar (DKW)	267	285	7	10.457	2,7
Totaal	779	843	8,2	24.598	3,4

a) Van biologische en alle andere segmenten gezamenlijk;

b) Van biologisch als aandeel van de totale omzet.

Bron: Bionext, 2018 (IRI juni 2019, in de gemeten kanalen).

Uit de Monitor Duurzaam Voedsel 2018 blijkt dat Biologisch na het Beter Leven keurmerk het belangrijkste keurmerk is (figuur 4). Beter Leven (omzet ruim € 1,6 mld.) is van de steekproef in 2018 het grootste keurmerk qua omzet, gevolgd door Biologisch (omzet ruim € 1,3 mld.) en UTZ Certified (omzet ruim € 1,0 mld.).

**Figuur 2.4** Keurmerken gerangschikt naar omzet (Bron: Monitor Duurzaam Voedsel 2018)

Margeverdeling.

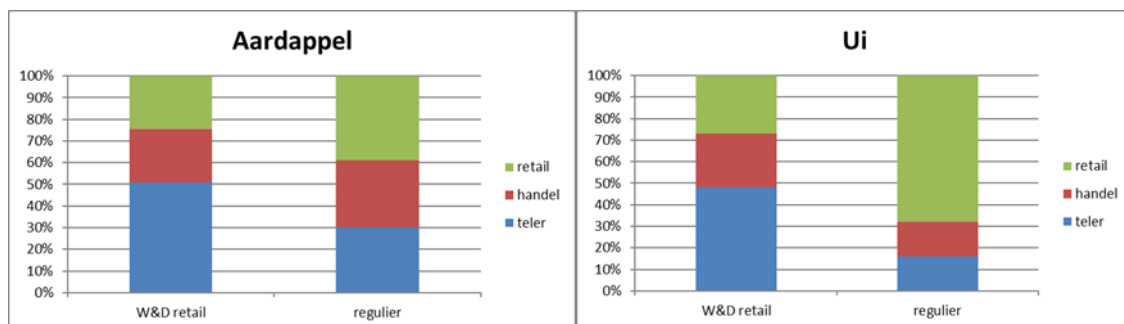
Van elke aan agrarische producten bestede consumenteneuro komt een deel bij de primaire producent terecht, een deel bij de handel en een deel bij de retail. Hoe deze verdeling ligt is afhankelijk van onder andere het product (ui, aardappel, zuivel), ver- of bewerking (verse tafelaardappel, frites of chips), lengte van de keten (korte of lange keten; ofwel het aantal partijen in de keten), etc. Ook de productiewijze (biologisch of gangbaar) is een factor die van invloed kan zijn op de verdeling.

Baltussen et al (2014) hebben de verdeling van de consumenteneuro voor een achttal producten onderzocht. Uit dit onderzoek, dat betrekking heeft op de periode 2011-2013, kwam naar voren dat:

- Voor aardappel (tafelaardappel) 39% van de consumenteneuro als brutomarge bij de supermarkten terecht komt, 31% bij de groothandel en 30% bij de akkerbouwer;
- Voor verpakte uien van de consumenteneuro 68% als brutomarge bij de supermarkten terecht komt, 16% bij de groothandel en 16% bij de akkerbouwer. In de tijd kan sprake zijn van sterke fluctuaties.

Op verzoek van de provincie Zuid-Holland hebben Janssens en Van der Schans de margeverdeling van enkele producten in korte ketens onderzocht. Daarvoor is de margeopbouw van enkele biologische producten die via Willem en Drees (W&D) worden verkocht, vergeleken met de prijsopbouw van reguliere producten (Baltussen e al., 2014).

In de biologische keten (W&D) liggen de kilogramprijzen in de supermarkt hoger. Regulier: € 0,80 per kg aardappelen (€ 0,40-€ 1,20); van W&D (biologisch) € 1,55 per kg. Uien in kg netje, regulier: € 0,40 – € 1,20 per kg en W&D (biologisch mix rood en geel) € 1,90 per kg. Daarnaast blijkt uit figuur 2.5 dat de teler bij W&D een groter deel van de consumenteneuro ontvangt in deze korte ketens voor aardappel en ui.

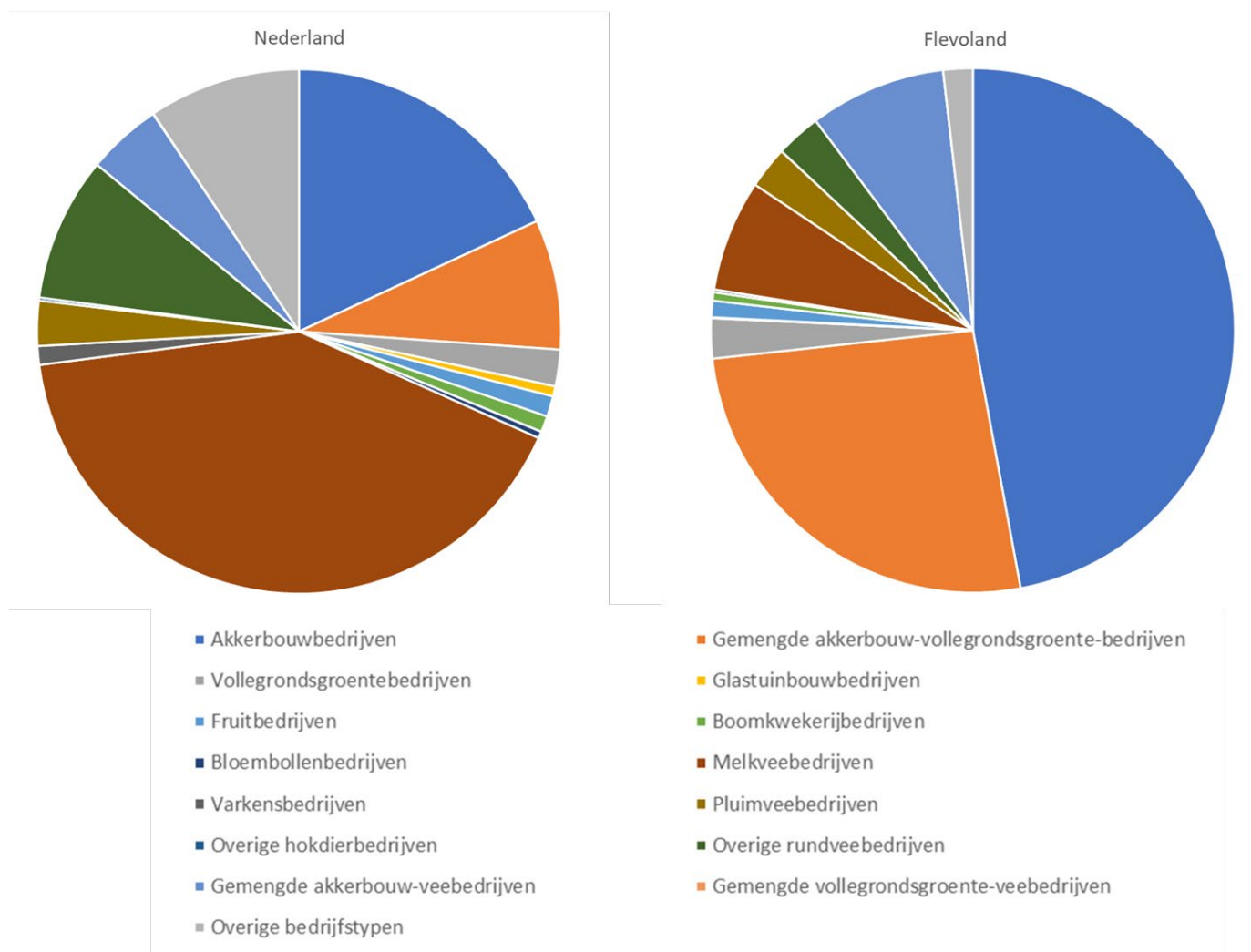


Figuur 2.5 Prijsopbouw aardappel en ui voor het biologische kanaal (Willem en Drees) en het reguliere kanaal (Baltussen et al., 2014).

3 De biologische productie in Flevoland

3.1 Biologische agrarische productie

In Flevoland waren in 2018 209 biologische bedrijven actief die samen 13.564 ha grond beheren. Als we de arealen in Flevoland vergelijken (figuur 3.1) met de situatie in Nederland valt op dat in Flevoland de akkerbouwmatige werkende bedrijven domineren (akkerbouw en gemengde akkerbouw-vollegrondsgroentebedrijven). Melkveehouderij en de andere bedrijfstypen met dierhouderij heeft slechts een zeer bescheiden aandeel in de Flevolandse biologische landbouw. In bijlage 3 staan meer gedetailleerde gegevens over de biologische landbouw in Nederland vermeld.



Figuur 3.1 Areaal grond per bedrijfstype in Flevoland en Nederland Bron: Landbouwtelling CBS, 2018 (zie voor toelichting op de definitie van de bedrijfstypen Bijlage 1).

3.2 Flevoland vergeleken met Nederland

De gemiddelde bedrijfsgrootte in Flevoland is zo'n 65 ha (13.564 ha, 209 bedrijven). De gemiddelde bedrijfsgrootte van de biologische bedrijven in Nederland is zo'n 41 ha (73.644 ha, 1.186 bedrijven). De Flevolandse biologische bedrijven zijn dus ongeveer de helft groter dan gemiddeld in Nederland.

Tabel 5 toont het aantal biologische bedrijven met bijbehorende arealen in Flevoland en Nederland. In de bijlage 3.1a t/m d staat het aantal biologische bedrijven met a) melkkoeien of mestvee; b) met gewasarealen; c) fok- of vleesvarkens; d) met leghennen en vleeskuikens. ¹

Het aantal biologische bedrijven in Flevoland is tussen 2005 en 2018 met 82% toegenomen tot 209 en het areaal biologische teelten met 71% tot 13.564 ha. Eén op de acht biologische bedrijven was in 2018 in Flevoland gevestigd en 18,4 % van het biologisch areaal lag in 2018 in Flevoland. Voor melkkoeien was het biologisch aandeel in Flevoland in 2018 5% maar dat aandeel is wel sinds 2005 ruim verdrievoudigd. Voor de meeste dieren in de biologische intensieve veehouderij is het aandeel en de omvang in Flevoland gering. Voor de vleeskuikens was het aandeel in 2018 ruim een kwart maar ook dat stelde met 85.000 dieren niet veel voor. ² In Flevoland wordt een groot deel van het areaal ingenomen door plantaardige voedselproductie; het areaal grasland en voedergewassen is relatief klein.

Opvallend in tabel 5 is het aantal bedrijven in de categorie "Overige bedrijfstypen". Dit zijn vooral bedrijven waar de omzet van geen van de bedrijfsactiviteiten voor meer de 2/3 in één van de andere bedrijfstypen valt. Biologische bedrijven zijn immers veelal gemengd van karakter.

Tabel 5 Aantal biologische bedrijven met bijhorende arealen in Flevoland en de rest van Nederland in 2018

Type	Aantal bedrijven in:		Areaal (ha) in:	
	Flevoland	Nederland totaal	Flevoland	Nederland totaal
Akkerbouwbedrijven	97	241	6.387	13.318
Vollegrondsgroente-bedrijven	13	74	335	1.662
Glastuinbouwbedrijven	2	71	7	460
Fruitbedrijven	12	71	138	935
Boomkwekerijbedrijven	3	26	70	742
Bloembollenbedrijven	1	6	23	305
Melkveebedrijven	13	475	933	30.412
Varkensbedrijven	0	94	0	848
Pluimveebedrijven	12	178	352	2045
Overige hokdierbedrijven	0	11	0	138
Overige rundveebedrijven	3	105	377	6.557
Gemengde akkerbouw-vollegrondsgroente-bedrijven	35	101	3.553	5.907
Gemengde akkerbouw-veebedrijven	13	56	1.143	3.394
Gemengde vollegrondsgroente-veebedrijven	0	1	0	16
Overige bedrijfstypen	5	276	247	6.917
Totaal	209	1.786	13.564	73.644

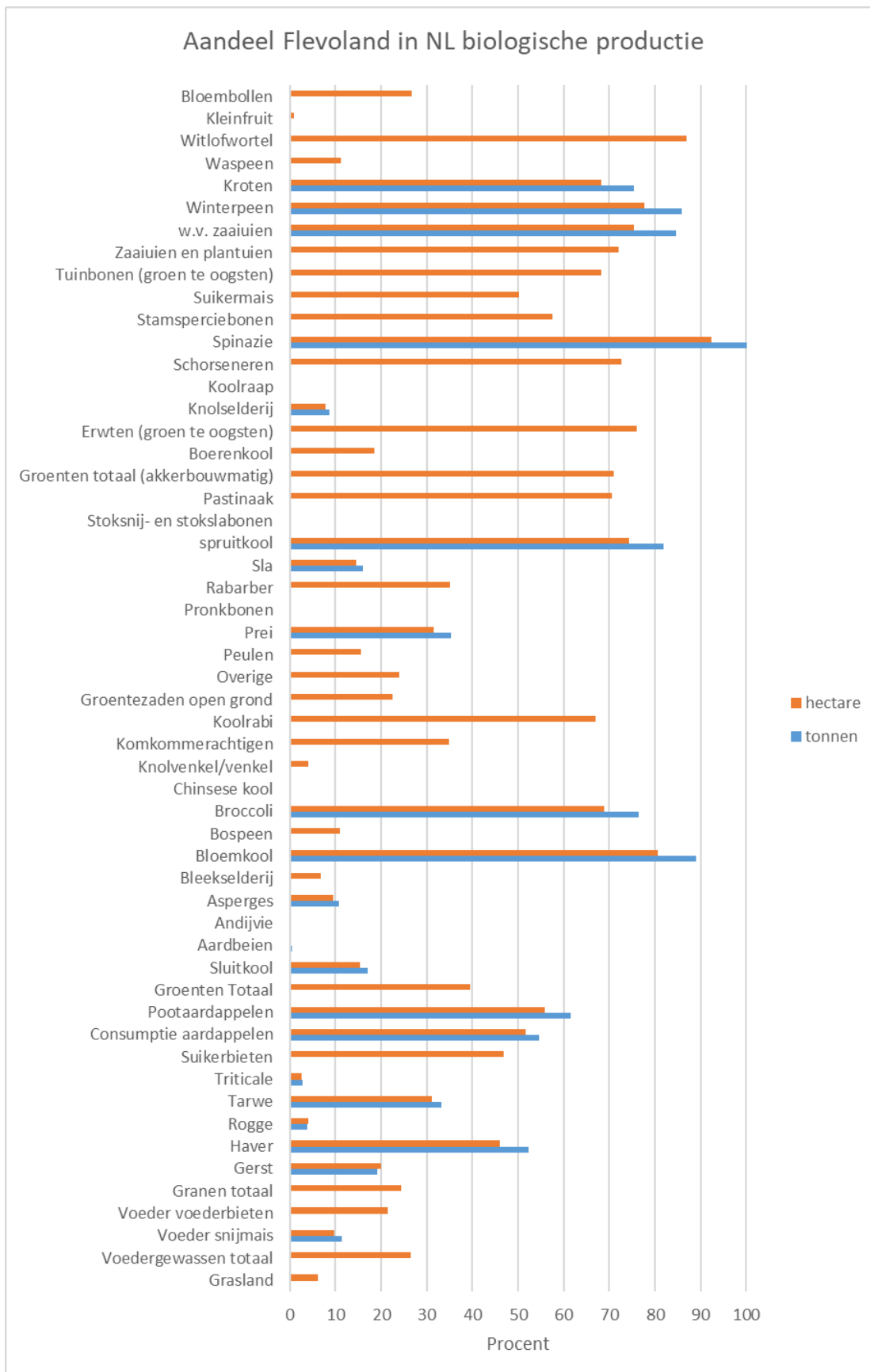
In bijlage 3.1b worden ook de cijfers voor 2010 en 2015 gegeven.

Bron: Landbouwtelling CBS, 2018 (zie voor toelichting op de definitie van de bedrijfstypen Bijlage 1).

In bijlage 3.2 zijn de arealen biologische gewassen vermeld. Hieruit valt af te lezen dat 44% van de biologische groentegewassen worden in Flevoland geteeld. Van de 50 genoemde gewassen had de helft in 2018 een kleiner aandeel dan 30% en een derde een aandeel groter dan 60%. Opvallend is dat ruim 90% van de biologische spinazie in Flevoland wordt geteeld. Bloemkool, komkommerachtigen (pompoen) en spruitkool zijn veel voorkomende groenten in de provincie. Bij de granen en voedergewassen heeft Flevoland daarentegen een gering aandeel in het Nederlandse biologisch areaal.

¹ Bijlage 1 geeft definities van de bedrijfstypen in deze rapportage.

² In Bijlage 2 wordt het belang van de biologische sectoren in vergelijking met de totale sector in Flevoland weergegeven.



Figuur 3.2 Geschatte aandelen van de biologische productie in Flevoland ten opzichte van Nederland als geheel, in areaal en in hoeveelheid.

Het Flevolandse aandeel in de biologische productie ten opzichte van de totale Nederlandse is weergegeven in figuur 3.2. In tegenstelling tot de gangbare gewasopbrengsten ontbreken voor biologische landbouw regio-specifieke opbrengstgegevens (ton per ha, productie) in de statistieken.

Arealen van biologische geteelde gewassen (ha) zijn wel per regio beschikbaar. Om een inschatting te kunnen maken van de Flevolandse productie is per gewas de opbrengst per hectare op nationaal niveau berekend (kg per ha = nationale productie/areaal). Omdat gangbare hectare-opbrengsten in Flevoland in het algemeen hoger liggen dan in de rest van het land is aangenomen dat dit ook voor biologische opbrengsten geldt. Daarom zijn de gemiddelde landelijke biologische hectare-opbrengsten gecorrigeerd met eenzelfde factor als de verhouding van gemiddelde gangbare Flevolandse opbrengsten ten opzichte van de gemiddelde gangbare landelijke gewasopbrengst. De productie per gewas is berekend op basis van areaal (2018) * de gemiddelde Flevolandse hectare-opbrengst over 2015-2018.

Uit de figuur blijkt dat voor diverse gewassen een fors deel van de nationale productie in Flevoland wordt gerealiseerd (overeenkomstig het areaal). Over de afzet van Flevolandse biologische producten ontbreken cijfers. Een fors deel wordt naar verwachting buiten de provincie afgezet en geconsumeerd (export, andere provincies). Ook consumptiecijfers in Flevoland ontbreken maar aannemelijk is het te veronderstellen dat een groot deel van de biologische consumenten niet in Flevoland woont. Afgaande op het inwonersaandeel van Flevoland ten opzichte van Nederland (2,4%; een vereenvoudigde referentie voor aantal consumenten) ligt het productieaandeel voor de meeste gewassen daar boven.

Quote uit interview: 'Biologische peen is een typisch Flevolands product. De grond is uitermate geschikt, de ziektedruk is laag en er zijn prima geoutilleerde loonwerkers en een concentratie van grote koelbedrijven in de Noordoost Polder.'

3.3 De financiële waarde van het in Flevoland geteelde biologische product

Op basis van de arealen (CBS), de opbrengst en de productprijs (KWIN 2019) is de financiële waarde van het in Flevoland geteelde biologische product vastgesteld. Uit deze berekening blijkt dat de in Flevoland geteelde akkerbouw en vollegrondsgroentegewassen (2018) samen een economische waarde van ruim €97 miljoen opleveren. De in tabel 6 vermelde gewassen hebben samen een van 67% van het totaal areaal biologische landbouw in Flevoland. Opvallend is dat gewassen als zaauien en winterpeen, die in Flevoland een groot aandeel in het areaal hebben ook een zeer hoog saldo volgens KWIN hebben. Hierbij is trouwens geen correctiefactor toegepast voor de doorgaans hogere gewasopbrengsten in Flevoland.

Tabel 6 Schatting van de financiële waarde van in Flevoland geteelde biologische akkerbouw- en vollegrondsgroentegewassen. Bron KWIN 2019.

Gewas	Saldo (€/ha)	Areaal (ha)	Opbrengst (kg/ha)	Prijs (€/kg)	Opbrengst (k€)
Luzerne	811	846	12.000	0,08	812
Gerst	1.244	205	5.000	0,35	432
Haver	1.462	293	6.000	0,32	691
Rogge	544	22	3.500	0,31	30
Tarwe	1.901	750	7.000	0,34	2.115
Triticale	517	11	4.500	0,28	17
Consumptieaardappelen	8.037	1.059	32.500	0,35	12.046
Pootaardappelen	12.297	464	27.000	0,60	7.517
Sluitkool	12.053	71	60.000	0,15	639
Bloemkool	7.512	301	16.200	0,65	31.709
Broccoli	6.086	124	7.500	1,25	1.163

Pompoen	7.219	180	25.000	0,38	1.710
Spruitkool	10.528	165	9.000	1,50	2.227
Pastinaak		142	60.000	0,43	3.664
Erwten	2.531	419	4.500	0,80	1.508
Knolselderij	4.523	11	40.000	0,20	88
Spinazie	4.304	591	20.000	0,32	3.782
Stamsperziebonen	2.703	293	10.000	0,38	1.113
Suikermais	3.095	199	7.000	0,60	836
Tuinbonen		48	7.000	0,60	202
Zaaiuien	12.435	1.072	40.000	0,40	17.152
Plantuien		226	40.000	0,40	3.616
Winterpeen	22.989	1.019	60.000	0,43	26.290
Kroten	4.597	301	55.000	0,15	2.483
Witlofwortel	10.693	302	130.000	0,10	3.926
Totaal	9.114	9.114			97.230 ¹⁾

Dit is de financiële opbrengst inclusief het stro van de granen

Dit betreft de waarde die gerealiseerd wordt door de primaire producenten. Rekening houdend met de margeverdeling in de keten is de consumentenwaarde naar schatting 2 à 3 keer hoger.

4 Productstromen en afzetmarkten van Flevolandse biologische producten

4.1 De resultaten van de interviews

Om inzicht te krijgen in de productstromen en afzetmarkten van enkele geselecteerde Flevolandse producten zijn 9 interviews met mensen uit de biologische sector gehouden. Het ging hier om telers, verwerkers en handelaren in de biologische sector. Deze interviews leverden een schat aan informatie op. Uit deze gesprekken kwam een duidelijk beeld van afzet van de biologische productie in Flevoland naar voren.

Flevoland is zowel qua areaal als productievolume als biologisch teeltgebied in Europa heel belangrijk. Nergens anders in Europa vind je zo'n concentratie van biologische bedrijven. Klimaat, grondsoort, verkaveling, waterhuishouding, teelt, mechanisatie, opslag etc. zijn allemaal optimaal ontwikkeld. De biologische landbouw in Flevoland is nog steeds sterk aan het groeien. Ook hebben een aantal biologische bedrijven/ondernemers in Flevoland hun activiteiten afgelopen decennia geleidelijk aan uitgebreid door handel en/of primaire bewerking (o.a. sorteren, verpakken) in eigen hand te nemen, hetzij zelf of in samenwerking. Sommigen investeerden in de ontwikkeling van eigen afzetkanalen en zetten hun producten (en die van collega's) nu rechtstreeks af aan Nederlandse supermarkten of de buitenlandse retail. Verwerkingsbedrijven die zich specifiek op de biologische markt richten zijn er slechts zeer beperkt in Flevoland. Dit geldt ook voor de gangbare sector (Agricola, 2019).

Eind jaren negentig maakte de biologische landbouw in Nederland een sterke groei door. Biologische landbouw werd toen (o.a. door de overheid: via onder meer de Regeling Stimulering Biologische Productiemethode) sterk gepromoot. De groei van de agrarische productie verliep hierdoor sneller dan de groei van de consumptie. Hierdoor kreeg de biologische sector het zwaar en moest men noodgedwongen op zoek naar afzet buiten Nederland. Dit is zo gebeven. Daar de groei van de sector in Flevoland nog steeds sneller gaat dan de groei van de binnenlandse consumptie zal de export naar verwachting zelfs nog belangrijker worden.

Quote uit interview: Door ons succes op de buitenlandse markt kon ons bedrijf snel groeien in schaal en efficiëntie. Met dit voordeel kon vervolgens de Nederlandse markt veroverd worden.

Het Nederlandse product is in het buitenland geliefd vanwege de kwaliteit, de betrouwbaarheid van levering, de snelheid van leveren, de grote homogene partijen etc. Voor biologisch dynamisch geteelde gewassen (Demeter) is de Nederlandse markt zeer beperkt en is er vooral vraag uit het buitenland.

Quote uit interview: Relaties zijn belangrijker dan de prijs.

4.2 Bevindingen per gewas

Aardappelen

De in Flevoland geteelde pootaardappelen zijn vooral bestemd voor de Nederlandse markt. Naar schatting ca 70% van de pootaardappelen wordt ook weer in de Nederlandse bodem uitgepoot. Van de consumptieaardappelen blijft de helft van de oogst in Nederland. Belangrijkste exportlanden zijn België, Frankrijk, Duitsland en Groot Brittannië. Het aandeel aardappelen dat geëxporteerd wordt, neemt af omdat men in het buitenland de teelt en bewaring ook steeds beter onder de knie krijgt.

Het grootste deel van de aardappelexport vindt plaats aan het einde van het bewaar seizoen, dit heeft te maken met het feit dat in Nederland de bewaarcondities beter zijn geregeld. De biologische aardappelmarkt biedt nog voldoende ruimte. Agrico heeft momenteel ca 60% tot 70% van het marktaandeel in handen. De biologische aardappelmarkt is niet verzadigd. Daarnaast is er vanuit de supermarkten een stijgende vraag naar biologische aardappelen.

De verwerking neemt een bescheiden positie in, maar daar zit wel potentie in. Het Emmeloordse bedrijf Yellow chips verwerkt aardappelen en groenten tot chips. Verwerker McCain verwerkt een beperkte hoeveelheid biologische aardappelen van een specifiek ras tot biologische aardappelproducten bij haar vestiging te Lewedorpe (Zeeland). McCain onderdeel CelaVita verwerkt biologische aardappelen in enkele koelversproducten. Schaap Holland heeft naast verpakte ook koelverse aardappelen (o.a. partjes) in haar assortiment.

Peen

Peen is een echt exportproduct. Slechts ca 20% van de in Flevoland geteelde peen wordt in Nederland geconsumeerd. Het grootste deel van deze export gaat direct van het veld in kisten naar het buitenland, waar het gespoeld en verpakt wordt. Daarnaast gaat een deel van de peen die in Nederland verwerkt wordt, daarna alsnog naar het buitenland. De belangrijkste exportlanden zijn Groot-Brittannië, Polen, Duitsland, België en Frankrijk.

Het gros van deze bio-peen gaat naar supermarkten, zowel in het binnenland als het buitenland. Duitsland is een belangrijke afnemer. Peen is de meest gekochte biologische groente in Duitsland. Het Verenigd Koninkrijk vraagt peen in het vroege seizoen en schakelt in september/oktober over op de eigen biologische teelt.

De afgelopen jaren vindt er een verschuiving plaats van teelt voor de versmarkt, naar teelt voor de industrie (schijfjes, sap en babyvoeding). De teelt van industriepeen is namelijk minder risicovol dan die van peen voor de versmarkt.

Uien

Hier is het beeld vergelijkbaar met peen. Verreweg het grootste deel van de productie (70%) wordt geëxporteerd. Ook hier gaat het voor een belangrijk deel over onverwerkt product. Sorteren en verpakken gebeurt dan in het buitenland. De belangrijkste exportlanden zijn Groot-Brittannië, Duitsland, Frankrijk en Scandinavië.

Dit hoge aandeel export is ook logisch. In Flevoland worden jaarlijks ongeveer 52 miljoen kg biologische uien geteeld. De gemiddelde consumptie is 4,5 kg per persoon per jaar (bron VCP-telling). Met alleen de biologische productie kan dus in de behoefte van ruim 11,5 miljoen mensen voorzien worden.

Pompoen

Ook hier domineert de export (75%). Duitsland is hier de belangrijkste afzetmarkt; vooral voor het biologisch-dynamische (Demeter) product. Hier zijn een paar grote spelers op de markt die jaarrond pompoen aanbieden en hiervoor zelfs pompoen importeren in die periode (april-juli) dat er geen Nederland product is.

Bloemkool en broccoli

Deze worden in Flevoland vooral voor de industrie geteeld. Ca 70% van de in Flevoland geteelde bloemkool en broccoli wordt geëxporteerd. Duitsland en Groot-Brittannië zijn de belangrijkste afnemers.

Overige koolsoorten:

Sluitkool wordt zowel voor de versmarkt als voor de industrie geteeld. Ongeveer de helft van de productie blijft in Nederland. De export neemt af omdat de Nederlandse retail steeds vaker kiest voor biologische (Nederlandse) producten in het schap.

Rode bieten

Hiervan blijft ca 35% in Nederland. Frankrijk, Duitsland en Polen zijn belangrijke afnemers. Ook hier neemt het aandeel Nederlandse afzet toe omdat de retail kiest voor alleen biologische voorgedroogde

bieten in het schap. De ondermaat en de bovenmaatse rode bieten worden doorgaans tot sap verwerkt. Hiervan is Duitsland een grote afnemer en gebruiker.

Appels

Deze blijven voor ca 40% in Nederland. Scandinavië, Duitsland en Frankrijk zijn belangrijke afnemers.

Melk

Een klein deel (amper 3%) van de biologische melkveebedrijven in Nederland is te vinden in Flevoland. Deze Flevolandse melkveebedrijven houden circa 4% van de biologische melkkoeien (CBS, 2018). Biologische zuivelverwerkers zijn buiten de provincie Flevoland gevestigd. Ze verwerken de melk vooral tot dagverse zuivel (consumptiemelk en toetjes), maar ook tot kaas en babyvoeding. De biologische zuivelmarkt is een redelijk stabiele markt. Ruim 400 biologische boeren produceerden in 2016 krap 200 miljoen kilo biologische melk. In tegenstelling tot gangbare zuivel die voor een belangrijk deel wordt geëxporteerd (65%³), wordt biologische zuivel voor ruim 90 procent in Nederland geconsumeerd, waarbij de supermarkt het belangrijkste verkoopkanaal is. Circa tien procent wordt via natuurwinkels en andere speciaalzaken afgezet. Om de afzet te verbreden zoeken verwerkers zoals FrieslandCampina naar andere afzetmarkten. In 2018 is FrieslandCampina gestart met de export van biologische zuivel naar Azië (o.a. Vietnam).

Industriegroenten

Industriegroenten (o.a. doperwt, spinazie, suikermais) worden buiten Flevoland verwerkt (m.n. diepvries- en conservenindustrie). Vanwege de houdbaarheid/bederfelijkheid zijn transportafstanden van deze producten beperkt (Nederland, België, Duitsland). Na verwerking worden deze producten opgeslagen en afgezet in binnen- en buitenland (Europa).

Resumerend komen we tot de inschatting in tabel 4.1 voor wat betreft het aandeel biologisch product dat in Nederland blijft. Dit aandeel ligt voor veel gewassen onder 50%.

Tabel 7 *Inschatting van het aandeel biologisch product dat in Nederland blijft*

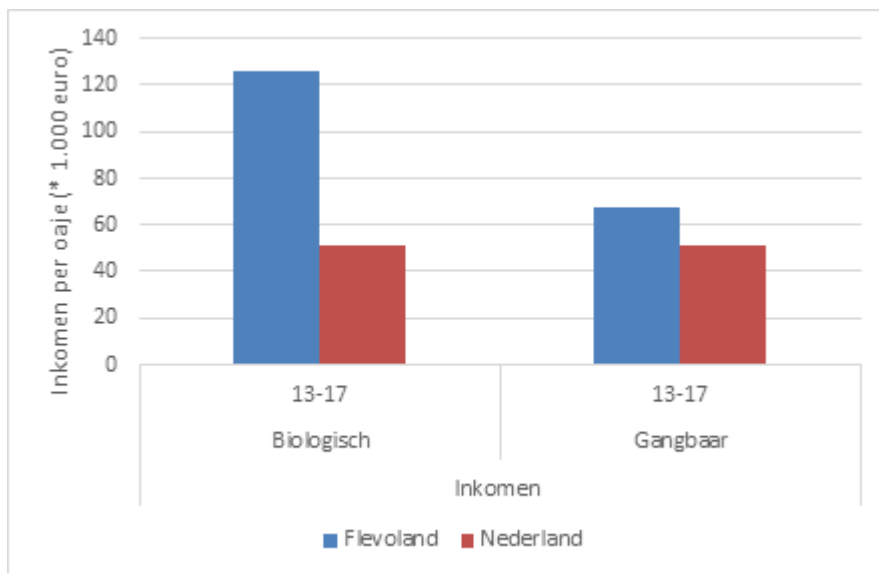
Gewas	Productie in Flevoland (1.000 ton)	Aandeel dat in Nederland blijft (%)
Pootaardappelen	12,5	70
Consumptie aardappelen	34,5	50
Winterpeen	61	20
Uien	52	30
Pompoen	4.5	25
Bloemkool en broccoli	14	30
Sluitkool	4	50
Overige koolsoorten		50
Rode Bieten	16.5	35
Appels en peren		40
Melk en zuivel		90

Bron: Eigen berekeningen en inschattingen op basis van interviews.

³ <https://www.zuivelnl.org/wp-content/uploads/2020/01/ZIC2020.jpg>

5 Sociaal-economische situatie van de biologische landbouw in Flevoland

5.1 Inkomen en Solvabiliteit



Figuur 5.1 Gemiddelde inkomen per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) van biologische en gangbare bedrijven in Nederland over de jaren 2013-2017. Bron: Bedrijveninformatienet Wageningen Economic Research.

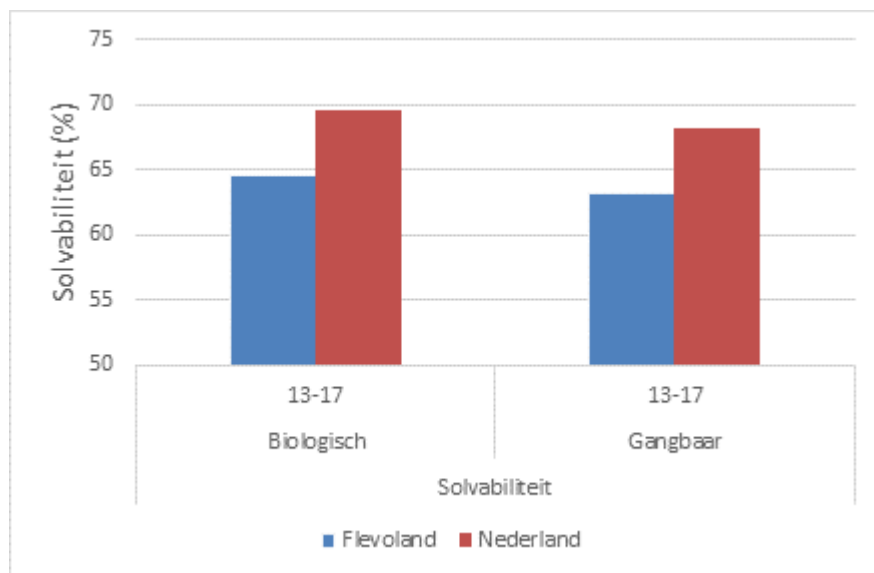
Figuur 5.1 toont gemiddelde data over het inkomen per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) in de biologische sector in vergelijking met gangbare bedrijven. Deze data zijn voor de biologische sector niet op provincieniveau beschikbaar; data over eerdere tijdvakken zijn opgenomen in bijlage 4.1. De inkomens op biologische bedrijven in Flevoland waren steeds fors hoger dan gemiddeld op biologische bedrijven in Nederland en ook hoger dan die van hun gangbare collega's in Flevoland. Het gemiddeld inkomen over 2013-2017 is voor biologische en gangbare bedrijven voor Nederland als geheel gelijk.

De solvabiliteit (figuur 5.2) verschilt niet veel tussen biologische en gangbare bedrijven. De solvabiliteit was op biologische en gangbare bedrijven in Flevoland ca. 5% lager dan gemiddeld in Nederland (gemiddeld 2013-2017).

Quote uit interview: Ik schat in dat zo'n 80% van de grondtransacties in Flevoland door bio bedrijven gedaan worden.

Samenvattend is de inkomens- en vermogenssituatie van de biologische bedrijven in Flevoland gemiddeld gunstig. Een kanttekening hierbij is wel het feit dat de grote Flevolandse bedrijven moeilijk over te nemen zijn. Zeker als er andere kinderen zijn die hun erfdeel opeisen.

Quote uit interview: Schaalgrootte vergroot ook de mogelijkheden om dingen duurzaam te doen.



Figuur 5.2 Solvabiliteit van biologische en gangbare bedrijven in Nederland over de jaren 2013-2017. Bron: Bedrijveninformatienet Wageningen Economic Research.

5.2 Leeftijd en bedrijfsopvolging

In bijlage 4 staan gegevens over de gemiddelde leeftijd van het bedrijfshoofd (4.a) en de opvolgingssituatie (4.b). Op de zeven vermelde bedrijfstypen met voldoende waarnemingen in Flevoland is er enige diversiteit in de gemiddelde leeftijd van de ondernemer. In 2016 (het meest recente peiljaar in de Landbouwtelling) varieerde die tussen 47 en 55 jaar. Op de vollegrondsgroenten- en gemengde akkerbouw/veebedrijven was deze in 2016 met 55 jaar het hoogst en op melkveebedrijven met 47 jaar het laagst. Er is geen eenduidige samenhang tussen gemiddelde leeftijd en opvolging.

De biologische melkvee- en fruitbedrijven in Flevoland hebben weinig opvolgers. De oorzaken zijn verschillend: bij melkvee zijn veel ondernemers te jong zodat niet bekend is of er een opvolger is; bij de fruitbedrijven hebben veel ondernemers aangegeven dat er geen opvolger is.

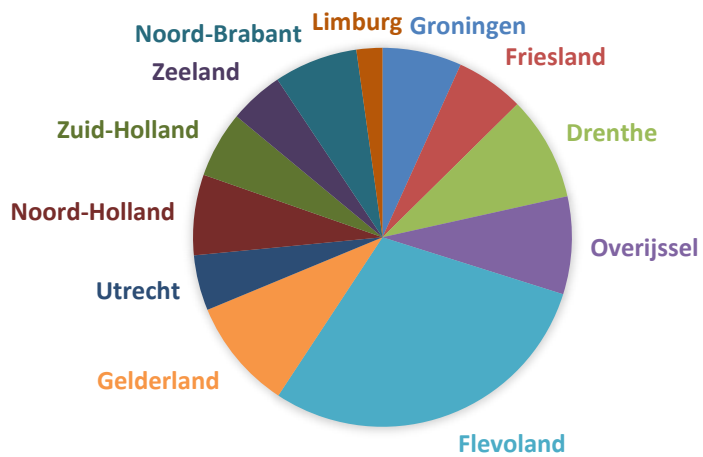
Samenvattend is de situatie met betrekking tot bedrijfsopvolging in Flevoland niet afwijkend van de Nederlandse situatie.

5.3 Grond in omschakeling

De groei van de biologische landbouw in Flevoland lijkt onverminderd door te gaan. Een indicatie hiervoor is het aantal hectare landbouwgrond dat in omschakeling is. In 2018 lag er in Nederland 4.610 ha landbouwgrond in omschakeling (figuur 5.3). Bijna 30% van deze gronden (1.356 ha) lag in Flevoland. Dit is precies 10% van het huidige areaal biologische landbouw! Hier blijft het areaal biologische landbouw dus nog sterk stijgen.

Quote uit interview: Gezien de groei van het biologische areaal in Flevoland zal de export alleen maar belangrijker worden. De export gaat ook steeds verder weg

AANTAL HECTARES IN OMSCHAKELING



Figuur 5.3 Aantal hectare landbouwgrond in omschakeling. Bron Statline 2018.

6 Perspectief voor de biologische landbouw in Flevoland

In het algemeen zijn de vooruitzichten voor de biologische landbouw gunstig. Volgens het Bionext Trendrapport 2017 is er mondiaal sprake van een groeiversnelling, zowel in de omschakeling naar biologische landbouw, als de toename van de consumptie van biologisch. 'Het wereldwijde biologische landbouwareaal nam in 2016 met 15% toe naar 57,8 miljoen hectare en de verwachting is dat deze groei verder heeft doorgezet in 2017.' Aan de verkoopkant maakt dit rapport melding van een mondiale biologische omzet die in 2017 de 100 miljard euro grens benaderde, met een omzet in Noord-Amerika (USA en Canada) van ruim 47 miljard euro, in de EU volgt van 36,3 miljard euro en in de overige landen, met opkomende markten zoals China en Zuid-Korea, van meer dan 10 miljard euro. Bionext verwacht dat de groei in de komende 8 jaar 120% zal bedragen, waarmee de omzet in 2025 op circa 220 miljard euro zal uitkomen.

Het genoemde rapport noemt als achterliggende redenen voor de aanhoudende groei 'de toenemende maatschappelijke druk op de landbouw om een bijdrage te leveren aan onder meer klimaat, bodemvruchtbaarheid, schoon water en biodiversiteit. Biologische landbouw levert op deze gebieden een positieve bijdrage en heeft een sterk imago bij de consument.' Daarnaast wordt als een belangrijke ontwikkeling binnen de EU de hervorming van het Europese landbouwbeleid genoemd waarin 'publiek geld voor publieke diensten' het credo is geworden. 'Op nationaal niveau hebben overheden in landen als Duitsland, Frankrijk, Denemarken, Zweden en Oostenrijk streefcijfers voor biologische landbouw uitgesproken. Frankrijk bijvoorbeeld koerst op 15% biologische landbouw in 2022 en Duitsland op 20% in 2030. In landen als Zweden, Denemarken en Oostenrijk is de 20% areaalaandeel voor biologische landbouw al bijna een feit.'

Voor Nederland noemt het Trendrapport van Bionext het nieuwe landbouwbeleid van minister Schouten als belangrijk aangrijpingspunt. 'Kringlooplandbouw, regionaliteit en minimale afwenteleffecten op natuur en biodiversiteit zijn daarin de (verwachte) speerpunten. Drie thema's waar biologische landbouw en voeding een sterke bijdrage kan leveren.'

In de voorgaande hoofdstukken is duidelijk geworden dat Flevoland een sterke uitgangspositie heeft wat betreft de biologische landbouw: goede grond, concentratie van bedrijven (behoorlijke omvang, dicht bij elkaar), goede opbrengsten, opslag en verwaarding, samenwerking, volume kunnen leveren. Meer specifiek:

- De Flevolandse biologische landbouw is binnen Europa uniek: hoge concentratie aan biologische bedrijven met vooral akkerbouw en groententeelt. Ondernemerschap is sterk ontwikkeld: diverse oorspronkelijk primaire bedrijven voegen waarde toe (o.a. sorteren, verpakken) en/of hebben de afzet en handel (ook import) van biologische producten opgezet waarmee deze bedrijven zelf een sterke nationale en internationale marktpositie hebben gecreëerd. Ondernemers zijn in staat snel, grote homogene partijen product te leveren. Goede samenwerking tussen biologische bedrijven speelt daarbij een rol.
- Productieve poldergronden, lage onkruiddruk en inzet van moderne onkruidmechanisatie en goede bedrijfsresultaten hebben afgelopen decennium bijgedragen aan schaalvergroting. Flevolandse biologische bedrijven zijn in staat grond te kopen en te groeien. De bijzonder hoge prijzen die voor de grond worden betaald, kunnen bedrijven kwetsbaar maken, met name in geval van externe financiering.
- Goede aansluiting bij het nationale kennisnetwerk met onderwijs- en onderzoeksfaciliteiten op MBO, HBO en Universitair niveau.
- De biologische landbouw in Flevoland is grootschalig en nog volop groeiende. De nog steeds toenemende bedrijfsgrootte kan wel een belemmering worden met betrekking tot bedrijfsovername.

-
- De omvang van de biologische sector oogt groot maar is nog relatief klein ten opzichte van gangbaar. De aandelen van biologisch in zowel productie als consumptie zijn landelijk nog beperkt. Ondernemers geven aan dat arealen en productie sneller groeien dan de consumptie. Dit betekent dat export van groot belang blijft voor de biologische sector en dat ook het belang van productverwerking groter wordt. Flevolandse biologische ondernemers erkennen dat de productverwerking in Flevoland nog onvoldoende is ontwikkeld. Het ontbreken van voldoende verwerkende capaciteit wordt zelfs als een beperkende factor genoemd.
 - Het Flevolandse aandeel in Nederland van biologische AGF-producten is omvangrijk (50-80%). Veel biologische producten worden buiten Flevoland afgezet: elders in Nederland of export. Een groot deel van de AGF gaat weg voor de verse markt. Industriële verwerking van biologische producten is in Flevoland zeer beperkt: gaat naar bestaande industrieën elders in Nederland of daarbuiten.
 - De vraag naar biologische producten groeit en de verwachting is dat deze groei zal aanhouden. Biologische producten krijgen een steeds volwaardiger positie in het schap. Anderzijds groeit ook de positie van aanpalende duurzaamheidskeurmerken (o.a. PlanetProof) die voor consumenten een acceptabel en prijstechnisch interessant alternatief vormen.
 - Biologische bedrijven hebben al ingespeeld op actuele maatschappelijke/beleidsmatige thema's (o.a. stikstofproblematiek, klimaat/broeikasgassen, biodiversiteit, bodem, ruimer bouw/teeltplan, etc.). Dit maakt dat zij minder effect zullen ondervinden van eventuele overheidsmaatregelen/ingrepen. Anderzijds blijven er uitdagingen nodig (b.v. robuuste aardappel) om de unieke (voorlopers)positie ook in de toekomst te kunnen handhaven.
 - De bedrijven staan er qua inkomen en solvabiliteit gemiddeld uitstekend voor en in de meeste sectoren zijn voldoende jonge ondernemers en opvolgers.

Een en ander leidt tot een groei van de sector in Flevoland die nog steeds sneller gaat dan de groei van de binnenlandse consumptie. Dit heeft tot gevolg dat de export naar verwachting zelfs nog belangrijker zal worden. De vraag is of het de komende jaren lastiger zal worden om meer product te exporteren en op buitenlandse markten te kunnen concurreren. Bijvoorbeeld door de Brexit en nationale eisen die elders aan de bioproductie gesteld worden, bijvoorbeeld dat die lokaal moet zijn (in bepaalde staten in Duitsland). Het verdient dus aanbeveling om daar aandacht aan te besteden. Daarbij wordt het door de respondenten als een gemis ervaren, dat er relatief weinig biologische verwerking in Flevoland is. Het zou de Flevolandse concurrentiepositie ten goede komen, als die verwerkingscapaciteit toe zou nemen, zodat de sector minder afhankelijk wordt van de export van versproduct.

Literatuur

Agricola, H., 2019. Benchmark Voedselregio's; Vergelijking van het Agrocomplex van Flevoland, regio FoodValley, regio Rivierenland, Agrifood Capital en regio Venlo. Wageningen, Wageningen Environmental Research.

Baltussen W.H.M., M. Kornelis, M.A. van Galen, K. Logatcheva, P.L.M. van Horne, A.B. Smit, S.R.M. Janssens, A. de Smet, N.F. van Zelst, V.M. Immink, E.B. Oosterkamp, A. Gerbrandy, W.B. van Bockel en T.M.L. Pham, 2014. Prijsvorming van voedsel; Ontwikkelingen van prijzen in acht Nederlandse ketens van versproducten. LEI Wageningen UR.

Bionext, 2018. Bionext trendrapport 2017: Ontwikkeling biologische landbouw en voeding Nederland. Bionext Ede.

Bionext, 2019. Bionext trendrapport 2018: Ontwikkeling biologische landbouw en voeding Nederland. Bionext Ede.

CBS, 2018. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83922NED/table?dl=1E403>.

KWIN-AGV, 2018. Kwantitatieve Informatie Akkerbouw en Vollegrondsgroenteteelt. Wageningen University & Research 2018.

Logatcheva, K., 2017. Monitor Duurzaam Voedsel 2016. Wageningen Economic Research 2017-088.

Logatcheva, K., R. Hovens en W. Baltussen, 2018. Monitor Duurzaam Voedsel 2017. Wageningen Economic Research, 2018-090.

Vogelzang, T.A., A.B. Smit, J.H. Jager, H. Prins, A.D. Verhoog en K.J. Poppe, 2016. Toekomstperspectief agrosector Flevoland. Wageningen, LEI Wageningen UR (University & Research), LEI Report 2016-00.

Vogelzang, T.A., A.B. Smit, P.P. Kuiper (Kadaster) en C. Gillet (Kadaster), 2019. Grond in beweging; Ontwikkelingen in het grondgebruik in de provincie Flevoland in de periode tot 2025 en 2040. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2019-003.

Bijlage 1 Definities van de gebruikte typering

Gebruikte typering in de tabellen	NSO typering
Akkerbouwbedrijven	1 (SO hoofdtype)
Vgg-bedrijven	2210
Glastuinbouwbedrijven	2111+2121+2122+2131
Fruitbedrijven	3610
Boomkwekerijbedrijven	2320
Bloembollenbedrijven	2221
Melkveebedrijven	4500
Varkensbedrijven	5111+5121+5131
Pluimveebedrijven	5211+5221+5231
Overige hokdierbedrijven	5301
Overige rundveebedrijven	4612
Gemengde akkerbouw-vgg-bedrijven	6100 en akkerbouw en vgg > 0
Gemengde akkerbouw-veebedrijven	8300+8400 en akkerbouw > 0 en som aantal (runderen, intensief) > 0
w.v. gemengde akkerbouw-melkveebedrijven	8300 en melkkoe > 0
Gemengde vgg-veebedrijven	8300 + 8400 en vgg > 0 en som aantal (runderen, intensief) > 0
w.v. gemengde vgg-melkveebedrijven	8300 + 8400 en vgg > 0 en melkkoe > 0
Restgroep (overige graasdieren, paddestoelen, ov tb, veeteelt combinaties)	

NSO-type	Omschrijving
1500	Graan-, oliezaad- en eiwitgewasbedrijven
1601	Zetmeelaardappelbedrijven
1602	Akkerbouwgroentebedrijven
1603	Akkerbouwbedr. met vooral voedergewassen
1604	Overige akkerbouwbedrijven
2111	Glasgroentebedrijven
2121	Snijbloemenbedrijven
2122	Pot- en perkplantenbedrijven
2131	Overige glastuinbouwbedrijven
2210	Opengrondsgroentenbedrijven
2221	Bloembollenbedrijven
2310	Paddenstoelbedrijven
2320	Boomkwekerijbedrijven
2331	Overige tuinbouwbedrijven
3500	Wijngaardbedrijven
3610	Fruitbedrijven
3699	Overige blijvende teeltbedrijven
4500	Melkveebedrijven
4611	Vleeskalverenbedrijven
4612	Overige rundveebedrijven
4810	Schapenbedrijven
4830	Geitenbedrijven
4841	Paard- en ponybedrijven
4842	Graasdierbedr. met vooral voedergewassen
4843	Overige graasdierbedrijven
5111	Fokzeugenbedrijven
5121	Vleesvarkensbedrijven
5131	Overige varkensbedrijven
5211	Leghennenbedrijven tbv consumptie eieren
5221	Vleeskuikenbedrijven
5231	Overige pluimveebedrijven
5301	Overige hokdierbedrijven
6100	Gewascombinaties
7300	Veeteeltcombinatie, vooral graasdieren
7400	Veeteeltcombinatie, vooral hokdieren
8300	Akkerbouw-graasdiercombinaties
8400	Overige gewas/veecombinaties

Bijlage 2 Nationale biologische plantaardige productie, geschat op basis van arealen en oogstramingen CBS

Nationale biologische plantaardige productie (in tonnen) in jaar:

Gewas	2015	2016	2017	2018 a)
Consumptieaardappelen (totaal)	45.739	27.319	59.783	46.232
Pootaardappelen (totaal)	12.621	9.432	11.458	13.630
Gerst (totaal)	2.979	2.952	2.139	3.101
Haver	2.148	1.633	1.661	2.746
Tarwe (totaal)	7.769	4.685	4.689	5.046
Rogge	1.339	705	961	1.265
Triticale	1.513	687	1.618	1.586
Maïs (totaal)	1.541	1.110	839	1.159
Asperges, productie	142	118	246	349
Prei	1.213	1.766	2.042	3.432
Sla (totaal)	992	1.632	2.708	1.652
Spinazie	8.720	8.251	8.687	12.037
Knolselderij	2.257	2.856	8.306	6.694
Rode bieten	18.136	15.344	26.018	21.138
Zaai-uien	41.531	42.616	32.856	32.723
Winterpeen	57.328	60.269	65.962	64.695
Bloemkool	3.820	4.369	4.157	4.601
Broccoli	1.695	1.488	1.580	2.002
Sluitkool (totaal)	13.691	12.051	13.542	12.147
Spruitkool	859	1.705	3.090	1.792
Stambonen	1.617	1.990	2.489	3.647
Snijmaïs	35.697	31.049	32.795	34.391
Aardbeien, productie	215	106	177	110
Appels	7.177	6.658	4.701	6.053
Peren	2.682	4.187	4.987	3.326

Bijlage 3 Kengetallen biologische landbouw Flevoland en overig Nederland

Bijlage 3.1a Aantal biologische bedrijven met bijbehorende dieraantallen in Flevoland en Nederland in drie verschillende jaren (2005, 2010 en 2018)

Type	Aantal melkkoeien						Aantal mestvee					
	Flevoland			Ov. Nederland			Flevoland			Ov. Nederland		
	2005	2010	2018	2005	2010	2018	2005	2010	2018	2005	2010	2018
Akkerbouwbedrijven	0	0	0	0	0	0	294	81	170	208	54	44
Vgg-bedrijven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	70	78	29
Glastuinbouwbedrijven	0	0	0	12	0	0	0	0	0	5	7	2
Fruitbedrijven	0	0	0	53	0	4	0	0	0	6	14	0
Boomkwekerijbedrijven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3
Bloembollenbedrijven	0	0	0	0	0	62	0	0	0	0	0	7
Melkveebedrijven	401	316	1.533	16.619	20.910	38.004	2	0	29	771	328	1.036
Varkensbedrijven	0	0	0	72	188	105	0	0	0	100	32	60
Pluimveebedrijven	0	0	0	73	22	179	0	0	0	54	77	73
Overige hokdierbedrijven	0	0	0	172	166	48	0	0	0	16	10	0
Overige rundveebedrijven	44	0	43	593	455	377	206	164	124	7.156	9.749	4.893
Gemengde akkerbouw-vgg-bedrijven	149	0	0	49	0	81	59	197	95	169	142	61
Gemengde akkerbouw-veebedrijven	133	289	685	438	147	381	0	0	59	763	1.014	590
w.v. gemengde akkerbouw-melkveebedrijven	81	182	416	98	2	252	0	0	59	0	0	0
Gemengde vgg-veebedrijven	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
w.v. gemengde vgg-melkveebedrijven	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Overige bedrijfstypen	0	0	0	1.436	1.817	2.838	40	11	0	2.121	1.167	674
Totaal	727	605	2.261	19.518	23.705	42.079	601	453	477	11.439	12.676	7.472

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life



Wageningen University & Research

Open Teelten

Edelhertweg 1

Postbus 430

8200 AK Lelystad

T (+31)320 29 11 11

www.wur.nl/openteelten

Rapport WPR-822

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.
